

PODPORA SOCIÁLNÍ EKONOMICE

Strategická inovace

Pracovní podklad k další diskusi, květen 2009

Marie Dohnalová, Martin Potůček
CESES FSV, FHS UK

1. Stručná charakteristika SI a aktuálních či budoucích problémů, na něž chce reagovat

Sociální ekonomika a její subjekty: sociální podniky představuje alternativní a komplementární možnosti řešení sociálních (sociální vyloučení), ekonomických (nezaměstnanost) a environmentálních problémů (udržitelný a regionálně vyrovnaný rozvoj) a přispívá k ekonomickému, sociálnímu a kulturnímu rozvoji obcí, regionů a zemí. V řadě evropských zemí je koncepce sociální ekonomiky přijata (termín se objevuje v materiálech Evropské komise, v mezinárodních analýzách, názvech výzkumných projektů).

V Evropské unii byly v roce 2005 členské státy rozděleny do třech skupin podle přijetí sociální ekonomiky (CIRIEC, 2006). V České republice, i když je uvedena ve třetí skupině států, tj. s neuznáním sociální ekonomiky, sociální podniky existují. Sociální ekonomika ani sociální podniky však dosud nejsou formálně definované, chybí legislativní ukotvení, nevznikl dosud orgán na vládní ani jiné úrovni, jehož předmětem by byla sociální ekonomika a je všeobecně nízké povědomí o obsahu tohoto pojmu.

Koncepce sociální ekonomiky je v různých zemích označována jako „solidární ekonomika“, „třetí sektor“, „platforma“ nebo „třetí systém“. Činnosti v sociální ekonomice se v Evropě vyznačují stejnými rysy.“ (ZPRÁVA o sociální ekonomice, leden 2009). Jde o aktivity podporující zaměstnanost, sociální začleňování, demokratickou spoluúčasť a místní komunitu. Zahraniční charakteristika sociálních podniků jako subjektů sociální ekonomiky je shodná se strukturálně operacionální definicí Salamona a Anheiera definující charakteristické rysy organizací občanského sektoru: organizované, soukromé, samosprávné, nerozdělující zisk, dobrovolné (CIRIEC, 2006).

Odlišnost koncepce občanského sektoru od koncepce sociální ekonomiky je spojena s výkladem rolí subjektů třetího sektoru a s očekáváním, která má třetí sektor naplňovat. V případě sociální ekonomiky jde o sledování sociálního cíle a o ekonomickou aktivitu (podnikání). Tím zvýšení podílu samofinancování a pronikání na trh (vytváření ekonomických statků a jejich prodej) zejména v místních podmínkách se zachováváním mnohého, co od občanského sektoru požadujeme (důvěra, sociální kapitál, dobrovolnost, inovace). Proto je zřejmé v některých zemích větší či menší překrývání občanského sektoru se sociální ekonomikou (nejvyšší míra ztotožnění je ve Francii). Zpráva CIRIEC konstatuje, že sociální ekonomika leží mezi *veřejným sektorem a kapitalistickým sektorem* (CIRIEC, 2006). Hlavní právní formy sociálních podniků („pilíře“) jsou: družstva, vzájemné společnosti, asociace, nadace.

V České republice lze uvažovat o sociálních podnicích jako o části občanského sektoru: občanská sdružení, nadace a nadační fondy, církevní právnické osoby zřizované církvemi a náboženskými společnostmi (evidované právnické osoby), obecně prospěšné společnosti.

Z nich ty, které plní sociální cíl: občanské sdružení, účelové zařízení církve, obecně prospěšná společnost, nadace a nadačního fondu, který zaměstnává znevýhodněné osoby a/nebo který vykonává jako doplňkovou také ekonomickou činnost. Anebo nezaměstnává znevýhodněné osoby a nevykonává ekonomickou činnost, ale jeho produkty či služby jsou určeny lidem (sociální účel, „služba lidem“). Mimo občanský sektor v ČR stojí družstva, která ve světě představují významnou část sociální ekonomiky. U nás jsou družstva zakládána podle obchodního zákoníku a je na ně pohlíženo jako na podnikatelský subjekt. Do sociální ekonomiky můžeme zahrnout zejména výrobní družstva zaměstnávající znevýhodněné osoby. V některých zemích uzákoněné tzv. sociální družstvo u nás není právně definováno. Protože sociální podnik stojí mimo veřejný sektor, je možná právní forma obchodní společnosti (např. s.r.o.), která má v zakládací listině nebo ve stanovách, případně v projektovém záměru uveden jiný účel své činnosti, než je dosahování zisku (sociální účel).

Sociální podniky mezi ziskovými soukromými ekonomickými subjekty, družstvy a organizacemi občanského sektoru

Zpracování: Potůček, Dohnalová

Počty neziskových organizací občanského sektoru a družstev – 2006 (2008)

Právní forma	občanské sdružení	nadace	nadační fond	obecně prospěšná společnost	účelové zařízení církví	družstva
počet	52 127	362 (2008)	1.011 (2008)	1 369	4 503	14.391

Zpracováno autorkou dle: www.czso.cz, www.justice.cz

2. Specifikace předpokládaných pozitivních změn v kvalitě a udržitelnosti života (jejich ekonomického, sociálního, bezpečnostního a environmentálního pilíře), očekávaných v důsledku její realizace

Východiskem sociální ekonomiky jsou myšlenky humanismu a solidarity. K hlavním oblastem činnosti sociálních podniků patří pracovní integrace, osobní sociální služby nebo místní rozvoj znevýhodněných oblastí.

Předpokládané pozitivní změny vycházejí z premisy, že činnosti jsou ekonomické, specifickou charakteristikou je vícezdrojové financování a reinvestování zisku v zájmu místní komunity. Sociální podniky mají výrazné sociální cíle a záměry. Protože podnikání využívají zároveň ke zvýšení obecného blaha, k vzájemné pomoci a k veřejnému prospěchu, přisuzují se sociální ekonomice velké možnosti při vytváření silné, udržitelné a sociálně začleňující ekonomiky.

Sociální ekonomika přispívá k uskutečňování čtyř hlavních cílů politiky zaměstnanosti EU:

- zlepšení „zaměstnatelnosti“ obyvatelstva v aktivním věku: tento příspěvek sociální ekonomiky k politice zaměstnanosti se neomezuje na pouhé vytváření pracovních míst. Pracovní místa, která sociální ekonomika vytváří, poskytují zaměstnancům sociální jistoty, právo na vzdělání, možnosti profesního rozvoje a příležitosti k začlenění přiměřené povaze činností.
- podpora podnikavosti, zejména vytvářením pracovních míst na místní úrovni: sociální podniky mohou představovat zásadní přínos pro společnost tím, že se podílejí na hospodářském rozvoji evropské společnosti, umožňují lepší demokratické fungování podnikatelského prostředí díky zapojení uživatelů/členů a zaměstnanců, a tím, že prosazují sociální odpovědnost podniků a služby zasazené do místního prostředí.
- zlepšení přizpůsobivosti podniků a jejich zaměstnanců, a to zejména prostřednictvím modernější organizace práce,
- posílení politiky rovných příležitostí, zejména díky rozvíjení veřejných politik, které umožňují sladit rodinný a pracovní život.

Je rovněž důležité propojit sociální ekonomiku s cíli sociální soudržnosti a aktivního občanství a zohlednit přitom její místní povahu. Činnosti sociální ekonomiky směřují k aktivizaci sociálních sítí, které jsou tím významnější, že fungují ve světě, kde se šíří izolace a vyloučení. (ZPRÁVA o sociální ekonomice, leden 2009).

Možné projevy pozitivních změn v kvalitě a udržitelnosti života očekávané v důsledku realizace strategické inovace:

- zvýší se zaměstnanost;
- lepší se procesy sociálního začleňování minoritních sociálních skupin do majoritní společnosti;
- posílí se preventivní aktivity zaměřené na sociálně negativní jevy;
- zvýší se počet subjektů, které poskytují netržní služby pro domácnosti;
- lepší se partnerství mezi místními úřady, místními podnikateli a sociálními podniky;

- dojde ke kvalitnějšímu uspokojování místních potřeb místními subjekty;
- umožní se jednotlivcům a komunitám pracovat společně na obnově jejich okolí;
- ukáží se cesty, jak zajistit a reformovat veřejné a sociální služby;
- přispěje se k propagování veřejné angažovanosti;

3. Charakteristika způsobů a nástrojů, kterými mají být tyto změny dosaženy

Vzdělávání:

Pro přijetí koncepce sociální ekonomiky je nutné hledat naplnění zahraničních charakteristik a znaků v českých podmínkách. Zásadní a výchozí předpoklad pro přijetí koncepce je vzdělávání - „šíření myšlenek sociální ekonomiky“ na různých úrovních, předávání znalostí o sociální ekonomice a o sociálních podnicích v odborné i širší veřejnosti. Ve vzdělávacích programech určených studentům třetího sektoru posílit téma managementu, personálního, finančního a projektového řízení.

Institucionální nástroj realizace SI:

Vznik „podpůrné“ národní instituce: pracovní a poradní orgán vlády (rada, výbor, komise) pod Úřadem vlády anebo politickými aktéry přijatý dokument výchozí pro další aktivity „zdola“.

Společenské prostředí podporující spolupráci a partnerství mezi veřejným sektorem, tržním sektorem a občanským sektorem, reálná příprava a realizace komunitních plánů – způsob, jak přispět k ekonomickému, sociálnímu a kulturnímu povznesení obcí i celé země. Partnerství mezi sociální ekonomikou a tržním sektorem a veřejným sektorem přispívá k sociální soudržnosti, tvorbě sociálního kapitálu, zapojení, zaměstnanosti a vytváření podniků na místní úrovni. Partnerství může pomoci transformovat pasivní sociální zabezpečení a zaměstnanecké výhody, tam, kde to lze, na aktivní sociální investici do trvale udržitelného rozvoje.

Legislativní nástroje realizace SI:

- nový Zákon o organizacích se statutem veřejné prospěšnosti
- nový Občanský zákoník a z něj vycházející zákony upravující činnost NNO
- novela Zákona č. 513/1991 Sb., Obchodního zákoníku
- novela Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti
- novela Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- novela Zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů

Ekonomické (finanční) nástroje realizace SI:

Státní dotace nebo evropské fondy umožňující vznik sociálního podniku, daňová zvýhodnění, mikroúvěry atp. podporující udržitelnost.

4. Uvedení aktérů a zdrojů, s nimiž SI počítá

Aktéři shora:

- Stát: legislativa, formální definování sociální ekonomiky a sociálního podniku pro účely financování z ESF a pro daňové zvýhodnění, ale nejen.
- Zahraniční experti: pracovníci pražské pobočky Londýnské rozvojové agentury GLE, odborníci z mezinárodních družstevních institucí, členové mezinárodních společností

Emergence of Social Enterprises in Europe - EMES (J. Defourny), CIRIEC atp.

- Expertní skupina „NESEA“, která si vytyčila cíl vytvořit definici sociální ekonomiky, sociálního podnikání a sociálního podniku včetně jejich principů. Vznikly první české webové stránky www.socialni-ekonomika.cz.

Aktéři zdola:

- Zástupci družstevního sektoru (zájem zajistit podmínky pro vznik a rozvoj sociálního družstva).
- Zástupci občanského sektoru (zájem o zlepšení podmínek pro vykonávání výdělečné činnosti).

Zdroje finanční:

- Evropské: Integrovaný operační program IOP (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR), operační program Lidské zdroje a zaměstnanost (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR), operační program Podnikání a inovace (Ministerstvo průmyslu a obchodu).
- Státní: dotace z veřejných rozpočtů umožňující vznik sociálního podniku, daňové zvýhodnění.
- Soukromé obchodní: účelová podpora velkých firem v rámci společenské odpovědnosti firem a sociálního marketingu. Soukromé finanční: poskytování výhodných úvěrů (nebo mikrofinancování) pro zahájení podnikání.
- Vlastní: plynoucí z výdělečné činnosti.

Zdroje lidské:

- Lidé s potřebnými znalostmi a kvalifikací: ve veřejné správě pro podporu sociální ekonomiky, v soukromém sektoru zakladatelé a manažeři sociálních podniků.

5. Vymezení rozdílů proti současnému stavu či způsobu uspokojování potřeb

Požadavek přijetí sociální ekonomiky je dán nejen evropskými iniciativami, ale probíhající reformou veřejné správy, procesy souvisejícími s veřejnými rozpočty (posílení místních samospráv), potřebou zvyšovat zaměstnanost i výskytem sociálních problémů vyvolávaných novými skutečnostmi, jež vyžadují nová řešení (současná ekonomická krize). Vedle státu a podnikatelských společností reagují na aktuální situaci nové typy subjektů, které v místních podmínkách bezprostředně reagují na konkrétní problémy a potřeby občanů.

Vymezení rozdílů:

- vládní politika spoléhající na sílu volného trhu ocení hodnotu alternativních organizací a podniků zejména v podmínkách místního rozvoje;
- snížila se vysoká dlouhodobá závislost organizací občanského sektoru v sociální oblasti na státu;
- zvýšila se společenská důvěra v organizace občanského sektoru a nově vznikající sociální podniky jako alternativní možnosti řešení problémů ekonomických, sociálních a ekologických;
- posílila se vztahy partnerství v obcích i v krajích;

6. Možné negativní důsledky realizace SI

- nesplnění záměru nedostatečnou připraveností sociálního podniku (např. provedení socio-psychologických tréninků apod.)
- zneužití finančních výhod v osobní prospěch manažerů;

- vysoké riziko trvalé udržitelnosti sociálních podniků – investice do založení podniku nemusí být zhodnoceny, podnikům při neprofesionálním vedení hrozí zánik;

7. Překážky, které stojí v cestě realizace SI

- společenské prostředí – ve veřejném prostoru tlaky nejen pro, ale i proti přijetí koncepce;
- nedostatek důvěry v solidární jednání;
- nedůvěra v neziskové organizace občanského sektoru;
- nedůvěra v družstva zapříčiněná negativním vnímáním družstev – i těch, která vznikla před érou komunismu – jako organizací spojenými s předchozím komunistickým režimem;
- neexistence definování veřejné prospěšnosti, sociální ekonomiky, sociálního podnikání;
- absence legislativního rámce umožňujícího založení sociálního podniku;
- nedostatky legislativního rámce regulujícího ekonomické (podnikatelské) činnosti neziskových organizací občanského sektoru ve prospěch samofinancování;
- nízká úroveň znalostí z oblasti podnikání a marketingu v neziskových organizacích občanského sektoru;
- problém mobilizace zdrojů (lidských, finančních);

8. Odkazy na další prameny

- CIRIEC – Centre internationale de recherches et d'information sur l'économie publique, sociale et coopérative (Mezinárodní centrum výzkumu a informací o veřejné, sociální ekonomice a družstvech). Sociální ekonomika v Evropské unii (zpráva Rafaela Chavesa a Jose Luisa Monzona, 2006. [cit. 2008-08-05]. Dostupný z [www: http://www2.ulg.ac.be/ciriec/en/telechargements/EESC_%20English.pdf](http://www2.ulg.ac.be/ciriec/en/telechargements/EESC_%20English.pdf)
- Defourny, J.: Social Enterprise in an Enlarged Europe: Concept and Realities. [cit. 2008-10-28]. Dostupný z: <http://www.ces-ulg.be/fileadmin/ces-files/pdfs/Publications/2004/Defourny_J__2004__Social_enterprise_in_a_enlarged_Europe__concepts_and_realities.pdf>
- Dohnalová, M. 2006. Sociální ekonomika v evropeizaci českého hospodářství. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006. 123 s. Studie Národohospodářského ústavu J. Hlávky č. 9.
- Srovnávací analýza modelů sociální ekonomiky v EU a možnosti jejich aplikace v ČR. [cit. 2008-09-20]. Dostupný z [www: http://www.equalcr.cz/clanek.php?lg=1&id=1367](http://www.equalcr.cz/clanek.php?lg=1&id=1367)
- ZPRÁVA o sociální ekonomice, leden 2009